

11. Емельянов В.П. Преступность несовершеннолетних с психическими аномалиями: монография / В. П. Емельянов; под ред. И. С. Ноя. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – 97 с.

12. Шестаков Д. А. Семейная психотерапия в предупреждении преступлений (к вопросу о групповом уровне криминологической профилактики) / Д. А. Шестаков // Вестн. Ленинград. ун-та. Серия 6. История КПСС, научный коммунизм, философия, право. – 1989. – Вып. 1. – С. 56-61.

13. Кривошѣкова Н. В. Криминологическая характеристика личности преступников, впервые совершивших насильственные преступления в зрелом возрасте: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. В. Кривошѣкова; Всесоюз. ин-та по изуч. причин и

разраб. мер предупреждения преступност. – М., 1985. – 227 с.

14. Тузов А. И. Від конфлікту до злочину / А. И. Тузов // Радянське право. – 1993. – № 2. – С. 37-41.

15. Головкін Б. М. Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері : монографія / Б. М. Головкін. – Х. : Нове слово, 2004. – 252 с.

16. Запобігання насильству в сім'ї: методичний посібник для працівників міліції / Т. О. Проценко, О. І. Логвиненко, І. П. Багоденко та ін. – Х. : Тютюкін, 2011 – 92 с.

17. Печен А. Человеческие качества : монография / А. Печен. – М. : Прогресс, 1980. – 400 с.

УДК 343.23

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ ТА ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Давиденко М. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація У статті досліджено роль міжнародних фінансово-кредитних установ у формуванні національного антикорупційного законодавства та національної антикорупційної стратегії. Автором досліджено сучасний розвиток українського антикорупційного законодавства та інтеграційний підхід, що домінує в його формуванні.

Ключові слова: корупція, антикорупційне законодавство, інтегративність.

Аннотация В статье исследована роль международных финансово-кредитных учреждений в формировании национального антикоррупционного законодательства и национальной антикоррупционной стратегии. Автор исследует современное развитие украинского антикоррупционного законодательства и интеграционный подход, доминирующий в его формировании.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционное законодательство, интегративность.

Annotation This paper examines the role of international financial institutions in shaping national anti-corruption legislation and the national anti-corruption strategy. The author examines the contemporary development of Ukrainian anti-corruption legislation and the integration approach that prevails in shaping it.

Key words: corruption, anti-corruption legislation, integrity.

За підсумками щорічного дослідження, що проводить міжнародний рух з протидії корупції Transparency International Україна отримала 27 балів і посіла 130-ту позицію серед 168 країн у щорічному «Індексі сприйняття корупції» за 2015 рік. Країна опинилась на одному місці із Парагваєм, Нікарагуа, Непалом, Іраном та Камеруном і дещо нижче, ніж Росія. Минулого року Україна була на 142 місці, у 2013 р. та 2012 р. – 144 місце серед 176 країн, у 2011 р. – 152-те місце серед 183 країн.

Український підрозділ Transparency International, новий «Індекс сприйняття корупції» відзначає, що країні вдалось трохи покращити показники завдяки «збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів і появі руху викривачів корупції», але зволіканням із реальним покаранням хабарників, а також збільшенням корупції у відносинах бізнесу і влади заважає Україні не тільки суттєво наблизитись до лідерів рейтингу,

але й є загрозою подальшого існування України як суверенної держави.

Основа проблема протидії корупції в Україні полягає в тім, що з одного боку влада не виявляє достатньої політичної волі у питанні протидії корупції, а суспільство сприймає корупцію як явище буденне, звичний засіб досягнення мети. Як свого часу казав Шарль Монтеск'є «... відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі» [1].

Це негативне явище створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, порушує принципи верховенства права, порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, руйнує моральні та

суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні.

В умовах глобалізації та інтеграції світової економіки і політики важливу роль у розвитку України відіграють міжнародні інститути та організації, серед яких окрема роль відведена міжнародним кредитним та фінансовим організаціям. Найбільш впливовими на політику України є Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Світового банку (СБ) і Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Роль МВФ, СБ і ЄБРР у розвитку нашої країни полягає не тільки у наданні фінансової допомоги, а також і у формуванні законодавства та правозастосовної практики протидії корупції згідно міжнародних стандартів. Обумовлено це перш за все тим, що ці кредитно-фінансові установи зацікавлені в ефективному використанні наданих українському уряду фінансових ресурсів та гарантії їх повернення.

Проблеми корупції в Україні розглядаються провідними науковцями. Серед них Бандурка, В. О. Глушков, В. М. Дрьомін, О. М., Литвак О. М., Кваша О. О., Костенко О. М., Мельник М. І., В. І. Шакун та інші. Віддаючи належне суттєвому внеску у розробку зазначеної проблеми цими вченими, слід, однак зазначити, що переважна більшість з них проводила дослідження виключно кримінально-правового спрямування.

Метою статті є аналіз та пояснення кримінологічного значення діяльності Групи Всесвітнього Банку у формуванні українського законодавства та правозастосовної дії у галузі протидії корупції.

Діяльність МВФ, СБ і ЄБРР має безпосередній вплив на найбільш впливових політичних гравців в Україні які формують кримінологічну політику в країні з одного боку, а з іншого самі стають суб'єктами корупційних технологій.

Роль міжнародних фінансово-кредитних установ, як неспеціалізованих суб'єктів протидії корупції, визначається комплексом їх функцій, як основних кредиторів українського уряду в останні роки. З огляду на специфічні відносини цих установи з одного боку, і керівництва України з іншого, можна стверджувати, що вони є одними з впливовіших суб'єктів протидії корупції в Україні.

Світовий банк – міжнародна фінансова установа, була створена у 1944 році і об'єднує п'ять великих інститутів розвитку, що пропонують країнам, які розвиваються, кредити під низькі відсотки і безвідсоткові займи. До складу СБ входять Міжнародний банк реконструкції та розвитку (створений 1945 р.), Міжнародна асоціація розвитку (1960), Міжнародна фінансова корпорація (1956), Багатостороння агенція з гарантії інвестицій (1988), Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (1966).

МВФ було створено 27 грудня 1945 року після підписання 29-ма державами угоди, розробленої на Конференції ООН з валютно-фінансових питань 22 липня 1944 року. В 1947 році фонд розпочав свою діяльність і став органічною частиною Бреттон-Вудської валютної системи.

Офіційними цілями МВФ є:

1. Сприяння міжнародній співпраці у валютно-фінансовій сфері;

2. «Сприяння розширенню і збалансованому росту міжнародної торгівлі» в інтересах розвитку виробничих ресурсів, досягнення високого рівня зайнятості і реальних доходів держав-членів;

3. «Забезпечення стабільності валют, підтримування упорядкування співвідношення валютної системи серед держав-членів» і не допущення «знецінення валют з метою отримання конкурентних переваг»;

4. Надавання допомоги в створенні багатосторонньої системи розрахунків між державами-членами, а також в ліквідації валютних обмежень;

5. Тимчасове надавання державам-членам кошти в іноземній валюті, з метою «виправлення порушення рівноваги їх платіжного балансу».

ЄБРР був створений у 1991 році 61 країною і двома міжнародними організаціями для підтримки ринкової економіки і демократії у країнах від Центральної Європи до Центральної Азії.

Вже починаючи з 50-х років СБ почав стикатися з проблемою корупції і управління кредитами. Не всі уряди яким були надані кредити виявились доброякісними, деякі керівники держав вдались до розкрадання кредитних грошей на свою користь. У результаті таких дій борги цих країн зростали, народ залишався у важкому економічному становищі, а можновладці незаконно збагачувалися. Перед СБ постала складна юридична та етична задача. Згідно нормативних актів, що регулюють діяльність СБ, ця організація не може втручатися у внутрішню політику будь-яких країн, але ситуація вимагала прийняття відповідних заходів. У результаті юристами Світового банку у 1997 році та у 2000 році були опубліковані аналітичні матеріали з проблем корупції¹.

У доповіді ВБ 1997 року «Допомога країнам у боротьбі з корупцією: роль Всесвітнього Банку» (Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank) у частині другій «Корупція та економічний розвиток» було надано визначення корупції, як зловживання службовим становищем з метою особистої вигоди (the abuse of public office for private gain) [1]. Це визначення мало чим відрізняється від наданого у Довідковому документі ООН у 1995 році, згідно якого корупція – зловживання державною владою з метою отримання вигод у особистих цілях [2]. Є одна важлива і принципова відмінність. Якщо у Довідковому документі ООН корупція це зловживання державною владою, то у визначенні СБ це зловживання службовим становищем, таким чином визначення СБ розширює коло корупційних діянь.

Не менш важливим є той факт, що фахівці СБ до складу корупційних злочинів долучили окрім хабарництва ще й крадіжку державного майна службовими особами, яким доручено управління цим майном. Останнє положення знайшло своє відображення в українському кримінальному законодавстві. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15.04.2008 року

№ 270-VI був визначений перелік корупційних злочинів шляхом додання до ст. 45 цього Кодексу примітки 1, яка з урахуванням подальших змін (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 року № 198-VIII) має таку редакцію:

«Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього Кодексу [3].

Згідно рекомендацій СБ 1997 року крайньою формою розкрадання державного майна є великомасштабна «спонтанна» приватизація державних активів керівниками підприємств та інших посадових осіб у деяких країнах з перехідною економікою. В іншій кінець шкали дрібне розкрадання речей, таких як офісне обладнання та канцелярські товари, транспортні засоби та паливо. Винні в дрібній крадіжці, як правило, посадові особи середньої та нижчої ланки, які компенсують, в деяких випадках, неадекватні зарплати. Системи контролю активів, як правило, слабкі або відсутні, як інституційний потенціал для виявлення і покарання злочинців.

Крадіжка державних фінансових ресурсів є ще однією формою корупції згідно вказаних рекомендацій СБ. Чиновники можуть привласнити податкові надходження або збори (часто в змові з платниками, по суті, поєднуючи крадіжки з хабарництвом), вкрасти готівку з казначейства, розширити переваги окремих собі, або намалювати платежі за «привидів» мертвих душ.

Не менш важливими є погляди СБ на причини корупції. Вказуючи на те, що причини корупції завжди залежать від контексту, мають коріння у політиці тій або іншій країні, бюрократичних традиціях, рівні політичного розвитку і соціальної історії, фахівці банку визначають ряд загальних причин корупції. Перш за все це слабкість відповідних інститутів та державної політики, що генерують економічну ренту. Відсутність нормальної мотивації працівників державного сектора у зв'язку з низькою заробітною платою, відсутністю залежності між виконанням своїх обов'язків та просуванням по службі. Крім того, мотивація залишатися чесною людиною може бути додатково ослаблена, якщо старші посадові особи і політичні лідери використовують державні посади для особистого збагачення або, якщо, ті громадяни, що протистоять корупції позбавлені захисту. Крім того, спеціалізовані антикорупційні органи можуть бути перетворені в інструмент переслідування політичних супротивників, замість виявлення шахрайства та корупції.

Іншою важливою причиною банк називає розбіжність між формальними та неформальними правилами, що регулюють поведінку у громадському секторі. Фахівці СБ вказують на те, що їм не відомі країни де було б відсутнє антикорупційне законодавство, проте в країнах де корупція носить

системний характер, формальні правила замінюються неформальними правилами. І це означає, що сильна правова основа для боротьби з корупцією вимагає більшого, ніж наявність правильних правових норм. Це означає усунення джерел неформальних відносин. Спочатку необхідно зрозуміти, чому неформальні правила вступають у протиріччя з формальними правилами, а потім йти шляхом усунення розбіжності.

У жовтні 2015 року в Ліме (Перу) Міжнародний валютний фонд провів дискусію з питань протидії корупції. У межах цієї дискусії експерти провели обговорення визначення корупції, її прямих та непрямих наслідків, а також стратегій боротьби з цим явищем. На офіційному сайті МВФ Віктор Гаспар – директор Департаменту з бюджетних питань МВФ, та Шон Хейган – генеральний юрисконсульт і директор Юридичного департаменту МВФ представили основні висновки за результатами дискусії [4].

З огляду на сучасне широке трактування корупції та її наслідків, учасники дискусії дійшли єдиної думки, що для боротьби з нею потрібен комплексний і багатогранний підхід. Для реалізації такого цілісного підходу необхідно проявити лідерські якості, змінити стимули і зміцнити системи цінностей – всі ці заходи будуть взаємно доповнювати один одного.

- По-перше, лідери повинні бути готові закликати до відповідальності впливові кола з особливими інтересами. Вони і самі повинні демонструвати бездоганну поведінку. Сінгапурський політичний діяч Лі Куан Ю є яскравим зразком лідера, який успішно боровся з корупцією силою особистого прикладу і політичної волі, яку йому вдалося мобілізувати.

- По-друге, необхідні потужні стимули. Лідерство має бути доповнене дієвою системою батога і пряника, розвиваючої позитивну мотивацію і підзвітність. Необхідно створити чітку основу для боротьби з корупцією забезпечити працівникам державного сектора гідну заробітну плату. Ще однією підмогою може бути підвищення відкритості економіки за допомогою дерегулювання і лібералізації: в економіці із занадто високим ступенем регулювання формуються потужні стимули для збереження корупційних схем. Хорошим прикладом швидкого і дієвого проведення лібералізації може служити Польща. Крім того, для зниження мотивації до корупції важлива прозорість дій і операцій органів державного управління.

- По-третє, слід культивувати принципи сумлінності. Держави повинні формувати середовище, де цінується чесне і неупереджене державне управління. Для створення такого середовища необхідна громадянська освіта. У цьому свою роль можуть зіграти спеціальні курси, проте в кінцевому підсумку цінності повинні формуватися у громадян у системі освіти, а також за рахунок впливу однолітків і колег і повсякденної роботи і діяльності інститутів, і домагатися її виконання на практиці.

Одним з напрямів діяльності міжнародних кредитно-фінансових установ в Україні з протидії корупції є стимулювання української законодавчої влади до прийняття антикорупційних законів та реформування правоохоронних органів. Одним із

яскравих прикладів прямого впливу цих установ є прийняття у поточному році Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо забезпечення прозорості в організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з метою виконання рекомендацій Міжнародного валютного фонду» від 18.02.2016 року № 1020-VIII. Не без участі цих установ були прийняті і інші закони, наприклад, Закон України «Про національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 року № 1698-VII, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 року № 1699-VII та інші.

Аналізуючи зміст, структуру і динаміку взаємодії міжнародних фінансових установ з владними структурами України можна виділити кримінологічно значущі елементи.

1. Вплив на парламент України з метою прискорення імплементації в українське законодавство сучасних світових стандартів, шляхом виконання рекомендацій для України, наданих Групою держав проти корупції (GRECO), а також рекомендацій, наданих у межах моніторингу Стамбульського плану дій з питань боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії Організації економічної співпраці та розвитку, імплементація Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС у частині запобігання і протидії корупції та плану дій у рамках Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»».

2. Реформування правоохоронних органів та створення нових інституцій протидії корупції в Україні (Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції).

3. Виконання владними органами України антикорупційних заходів (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки»

постанова КМУ «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки» від 29 квітня 2015 року № 265.

4. Підтримка громадських організацій та незалежних засобів масової інформації як інструмент контролю за використанням владою державних коштів і викриття корупційних технологій та корупціонерів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що міжнародні фінансові установи є досить специфічними суб'єктами протидії корупції, роль яких не обмежуються наданням фінансової допомоги Українському уряду, метою якої є стабілізація економіки, що само по собі є позитивним криміногенним фактором, а й в стимулюванні політичної волі керівництва держави до приведення українського законодавства та правозастосовної практики до рівня міжнародних стандартів.

ПРИМІТКИ

1. World Bank (1997), Helping Countries combat corruption: The Role of the World Bank. Washington DC: World Bank.; World Bank (2000), Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate. Washington DC: World Bank.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юрид. думка, 2004. – С. 12.

2. World Bank (1997), Helping Countries combat corruption: The Role of the World Bank. Washington DC: World Bank.

3. Довідковий документ о міжнародній боротьбі з корупцією, підготовлений Секретаріатом ООН. A/CONF. 169/14. – 1995. – 13 Apr.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/np/blog/2015/110515r.pdf>